

УДК 635.256.85.1

В. А. Лисенко,
старший викладач кафедри фінансів і кредиту,
Луганський національний аграрний університет

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

V. Lysenko,
Senior lecturer of the Department finance and credit of Lugansk National Agrarian University

BASIC DIRECTIONS OF FUNCTIONING EFFECTIVENESS INCREASE ECONOMIC MECHANISM OF AGRICULTURAL PRODUCTION

Визначено основні напрями підвищення результативності функціонування економічного механізму сільськогосподарського виробництва. Встановлено, що основними елементами економічного механізму функціонування сільськогосподарського виробництва на макро- та мезорівнях є: ціноутворення, кредитування, оподаткування, інвестування. Ефективне функціонування економічного механізму сільськогосподарського виробництва можливо лише за умови відлагодженості дії його елементів в безпосередньому взаємозв'язку.

The main directions of increasing the effectiveness of the functioning of economic mechanism of agricultural production. Established that the main element of the economic mechanism of functioning of agricultural production in macro- and meso level are: pricing, financing, taxation, investment. The effective functioning of the economic mechanism of agricultural production is only possible, if action in direct relationship of its elements.

Ключові слова: економічний механізм, ціноутворення, кредитування, оподаткування, інвестування, виробництво.

Key words: development, market milk, market conditions, agricultural enterprises, production, implementation, efficiency.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Становлення і розвиток ринкових форм господарювання в аграрному секторі економіки на базі приватної власності на землю і майно потребують удосконалення економічного механізму господарювання, де провідна роль належить проблемі підвищення ефективності сільськогосподарських підприємств як основного товаровиробника. У сучасних умовах розвитку аграрного сектору України чітко просліджуються тенденції нестабільності й небажаних структурних змін. Це проявилось, насамперед, у загальному спаді виробництва сільськогосподарської продукції та її стрімкому скороченні в сільськогосподарських підприємствах. В Україні економічний механізм сільськогосподарського виробництва в умовах якісних перетворень перехідного періоду не використовувався належним чином, про що свідчать, зокрема, результати господарювання сільськогосподарських підприємств. Саме це обумовлює

необхідність зміни заходів щодо реалізації основних засад цього механізму у практичній діяльності. Економічний механізм функціонування сільськогосподарського виробництва є гармонійним поєднанням дії вертикального ланцюжка окремих механізмів (макроекономічний рівень, рівень регіону та внутрішньогосподарський рівень). Тому актуальним питанням на сучасному етапі залишається забезпечення результативності основних елементів економічного механізму сільськогосподарського виробництва, діючих на макро- та мезорівнях.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні, методичні та прикладні аспекти економічного механізму господарювання в ринкових умовах висвітлені в роботах В.Я. Амбросова, В.С. Габор, М.Г. Грещака, В.Л. Дикань, І.В. Кошкалди, Т.Г. Маренич, П.Т. Саблука, Г.В. Саєнко [1; 2; 3; 4; 6; 7; 9; 10] та інших. Однак багато питань цієї важливої проблеми, теоретичного та прикладного характеру, залишаються ще недостатньо дослідженими.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТИ

Обґрунтування основних напрямів підвищення результативності функціонування економічного механізму сільськогосподарського виробництва на макро- та мезорівнях.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕНЬ

Економічний механізм функціонування сільськогосподарського виробництва в процесі дослідження представлено як гармонійне поєднання дії вертикального ланцюжка окремих механізмів (макроекономічний рівень, рівень регіону та внутрішньогосподарський рівень). Суть економічного механізму сільськогосподарського виробництва на регіональному рівні полягає у встановленні правильних співвідношень окремих частин виробничої вертикалі сільського господарства, досягнення взаємної відповідності функціонування цих частин на основі раціонального сполучення регіональних і міжрегіональних ринків продовольства, інтеграції й кооперації в сільському господарстві, цінового й фінансового механізмів, системи страхування й податків, бюджетної підтримки в АПК [5].

Основним елементом економічного механізму функціонування сільськогосподарського виробництва на макро- та мезорівнях є ціноутворення.

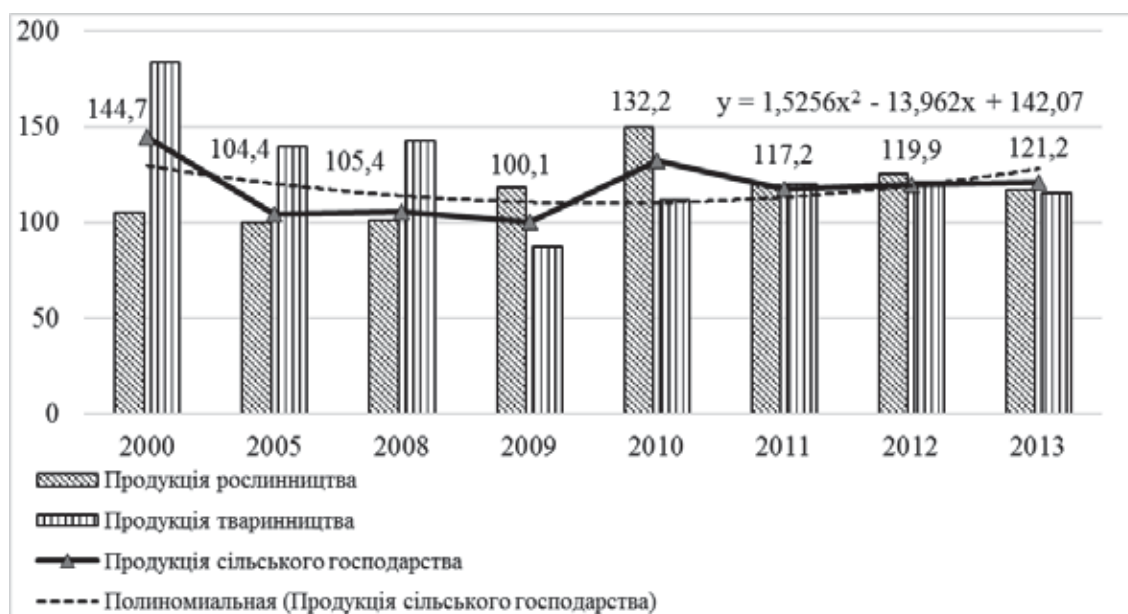
Основною передумовою для аналізу функціонування ціноутворення на сільськогосподарську продукцію регіону є аналіз цінових тенденцій в динаміці (рис. 1).

Показниками, що яскраво відображають цінову динаміку, є індекси цін. На діаграмі, наведеній нижче, розглянуто динаміку ланцюгових індексів цін реалізації сільськогосподарської продукції сільськогосподарськими підприємствами Харківської області.

За останні 13 років простежується тенденція зростання ціни реалізованої продукції сільськогосподарськими підприємствами області. Найвищі темпи зростання цін було зафіксовано у 2000 та 2010 роках, коли зростання цін в порівнянні з попередніми роками складало відповідно 44,7 % та 39,2 %. Ще більш нестабільна цінова тенденція характерна для реалізації рослинницької та тваринницької продукції сільськогосподарських підприємств Харківської області. Найбільший стрибок цін на продукцію рослинництва за останні 13 років в області зафіксовано в 2010 році, коли ціни на даний вид продукції зросли на 49%. Ціни на продукцію тваринництва в 2000 році різко зросли на 83,8% в порівнянні з 1999 роком, а потім в 2009 році різко зменшились 12 % в порівнянні з 2008 роком. У 2013 році збільшились на 15,5%.

Безумовно, такі цінові коливання не йдуть на користь сільськогосподарським товаровиробникам та не сприяють стабілізації їх фінансового стану, а отже, не можуть забезпечити стійкий економічний розвиток.

Важливим чинником ринкового розвитку є паритетне співвідношення цін. Від цінових диспропорцій залежить фінансова результативність

Рис. 1. Індекси цін реалізації сільськогосподарської продукції сільськогосподарськими підприємствами Харківської області (у відсотках до попереднього року)

Джерело: авторські розрахунки на основі даних статистичного збірника [8].

Таблиця 1. Динаміка обсягів прямої державної підтримки розвитку сільського господарства Харківської області за 2000—2013 рр., тис. грн.

Надано коштів з Держбюджету	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Всього на розвиток виробництва	12804,6	37813,3	60110,5	87484,9	107597,5	15666,2	8740,1	8856,3
в тому числі Фінансова підтримка розвитку рослинництва	0,0	2460,6	38337,9	28296,6	30434,5	3398,2	3942,7	1130,0
Фінансова підтримка розвитку тваринництва	248,6	12519,1	14426,1	26498,8	31664,4	5243,5	2907,7	572,2
Інші напрями фінансової підтримки розвитку виробництва	12556,0	22833,6	7346,5	32689,5	45498,6	7024,5	1889,7	7154,1
Соціальна сфера	2315,0	13642,2	5213,3	6577,6	11724,9	9080,0	3786,7	337,9
Разом	15119,6	51455,5	65323,8	94062,5	119322,4	24746,2	12526,8	9194,2

Джерело: за даними Головного управління агропромислового розвитку Харківської області.

сільськогосподарських підприємств в процесі адаптації к умовам ринкового господарства.

Цінові еквіваленти в останні роки в Україні склалися вкрай несприятливо для сільського господарства. Причинами цього послужили: лібералізація цін на матеріально-технічні ресурси й послуги без ув'язування з можливою динамікою цін на сільськогосподарську продукцію; обмеження цін на сільськогосподарську продукцію через монополізацію переробних підприємств; зниження платоспроможності населення; вплив на ринок низьких цін на імпортне продовольство, рівень яких у багатьох випадках визначається демпінговою політикою; відсутністю антимонопольного регулювання з боку держави в оптовій торгівлі продовольчою продукцією.

Диспаритет цін, що склався в Харківській області, сприяв перекачуванню частини оборотного капіталу сільгоспвиробників в інші галузі й викликав помітне зростання матеріальних витрат по основних видах сільськогосподарської продукції.

Особлива увага в нашому дослідженні приділяється прямій фінансовій підтримці сільськогосподарських підприємств з боку держави. Це — один із багатьох інструментів державного регулювання сільськогосподарського виробництва, але немаловажний. У цей час фінансування сільського господарства Харківської області, як і інших регіонів України, здійснюється більш ніж за 20 напрямками. Разом з тим "розпилення" бюджетних коштів по широкому колу напрямків не дозволяє ефективно їх використовувати й не забезпечує необхідне економічне зростання сільськогосподарського виробництва в цілому. Так, за досліджуваний період (табл. 1) суми бюджетного фінансування розвитку сільськогосподарського виробництва, починаючи з 2000 р. (12,8 млн грн.), постійно зростали і досягли свого максимального розміру в 2010 р. (107,6 млн грн.). У 2011 р., що суп-

роводжувався наслідками світової фінансової кризи та погіршенням макроекономічного становища в Україні, розміри бюджетної підтримки розвитку сільськогосподарського виробництва в регіоні скоротилися майже в 7 разів.

У наступні роки такі суми знову скорочувалися і в 2013 р. їх загальний розмір складав майже 8,9 млн грн. Таким чином, за останні 2—3 роки відбувся так званий "відкат" в процесі бюджетного фінансування сільського господарства на рівень початку 2000 років. Цей факт не надає додаткової можливості для стійкого розвитку сільськогосподарського виробництва в сільськогосподарських підприємствах області.

Варто приділити увагу й іншим напрямкам бюджетного фінансування розвитку сільськогосподарського виробництва в сільськогосподарських підприємствах області. До таких напрямків відносяться наступні бюджетні програми підтримки: "Фінансова підтримка через механізм здешевлення кредитів", "Часткова (30%) компенсація вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва", "Здешевлення вартості страхових премій (внесків), фактично сплачених суб'єктами аграрного ринку" та інші напрями.

Серед основних елементів економічного механізму сільськогосподарського виробництва на макро- та мезорівнях важливе місце також належить кредитуванню. Об'єктивна необхідність та особлива роль кредиту, без якого галузь як товаровиробник не може існувати, зумовлені специфікою відтворювального процесу.

Однією з головних причин недостатнього кредитування сільськогосподарських товаровиробників в Україні є те, що комерційним банкам не вигідно надавати кредити сільськогосподарським товаровиробникам через значно вищий, ніж в інших галузях, ступінь ризику.

Таблиця 2. Динаміка податкових платежів сільськогосподарських підприємств Харківської області та показники рівня оподаткування за 2005–2013 рр.

Показники	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2013 р. (+,-) до 2005 р.
Нараховано платежів до бюджету, млн грн.	98,3	125,4	138,6	67,6	226,7	297,1	340,3	242
в тому числі ФСП, тис. грн.	4600,0	4889,3	3099,2	4176,5	4211,5	4211,5	4211,5	-388,5
ПДВ, тис. грн.	3253,5	2985,1	3200,3	3051,5	1913,5	5575,1	5861,1	2607,6
плата за землю, тис. грн.	3389,1	4873,9	3971,8	7094,9	11793,3	15495,5	16891,3	13502,2
податок на прибуток, тис. грн.	199,4	285,8	380,0	534,9	316,8	344,9	359,9	160,5
Сплачено платежів до бюджету, млн грн.	43,1	47,3	146,6	122,3	91,1	109,3	397,5	354,4
Виручка від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг, млн грн.	837,3	868,1	1117,7	1495,9	1795,3	2188,1	2423,8	1586,5
Сума витрат на виробництво сільськогосподарської продукції, млн грн.	775,2	896,3	1004,8	1678,8	1847,3	2044,9	2584,9	1809,7
Питома вага суми сплачених податків в сумі виручки від реалізації, %	5,1	5,4	13,1	8,2	5,1	5,0	16,4	11,3
Питома вага суми сплачених податків в сумі витрат на виробництво сільськогосподарської продукції, %	5,6	5,3	14,6	7,3	4,9	5,3	15,4	9,8

Джерело: за даними Головного управління агропромислового розвитку Харківської області.

Далі розглянемо динаміку нарахування та сплати загальної суми податків по сільськогосподарським підприємствам області (табл. 2).

Розрахунки визначили чітку тенденцію збільшення платежів до бюджету. Так, у 2013 році було нараховано 340,4 млн грн., що на 242,0 млн грн. більше ніж у 2005 році. Суттєво знизилась виплата ФСП у 2013 році на 388,5 тис грн. відносно 2005 року. А що ж стосовно ПДВ, то тут простежується чітка тенденція до збільшення його величини на 2607,6 тис грн. Так, платежі до бюджету зросли на 354,4 млн грн у 2013 році. Також у 2013 році в порівнянні з 2005 роком суттєво збільшилась питома вага суми сплачених податків у сумі виручки від реалізації, на 11,3%. Отже, підвищення ефективності податкової політики відносно сільськогосподарського виробництва буде досягнуто лише при узгодженні цієї політики з іншими елементами економічного механізму функціонування галузі.

Дослідження стану інвестування є одним із найважливіших етапів результативності економічного механізму сільськогосподарського виробництва, що діє на макро- та мезорівнях. Відносно 2000 року розмір інвестицій у 2013 році збільшився на 319,5 млн грн., а проти 2010 року зменшився на 350,4 млн грн. Також, збільшилась питома вага інвестицій в основний капітал у вартості основних засобів на 10,4 % у 2013 році відносно 2000 року.

Незважаючи на істотне пожвавлення інвестиційної діяльності, обсяги вкладень у галузь в 2010 році були майже в тричі більшими ніж у 2011, що свідчить про глибоку інвестиційну кризу та значні втрати, яких зазнало сільське господарство України за цей період.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Теперішньому стану розвитку вітчизняного сільського господарства притаманні такі характеристики — відсутність значних інвестицій в галузь, насамперед інноваційного спрямування, а звідси — і відсталість технічної бази та технологій; нерозвиненість ринкової інфраструктури, а отже, звуженість суто ринкових каналів збуту та недосконалість ціноутворення на сільськогосподарські товари; руйнація виробничої інфраструктури АПК і зниження до критичної межі експлуатаційної надійності техніки та відсутність за багатьма напрямками виробничого обслуговування; недостатній рівень розвитку людського капіталу на селі (сукупність природних здібностей людей, набуті ними знання, професійні навички) і неможливість у зв'язку з цим ефективно використовувати матеріальні фактори виробництва. Саме це є причиною того факту, що багаті за родючістю землі, вигідне географічне положення країни, сприятливі кліма-

тичні умови, дуже дешева робоча сила на селі не забезпечили сільськогосподарським товаровиробникам очікуваних переваг у досягненні вищої ефективності виробництва та достатньо високої конкурентоспроможності більшості видів сільськогосподарської продукції на зовнішньому ринку.

Отже, проведений аналіз свідчить про незадовільний стан функціонування економічного механізму сільськогосподарського виробництва Харківської області. Тільки, якщо всі елементи механізму будуть відлагоджені і діяти в безпосередньому взаємозв'язку, зможемо говорити про ефективність дії всього механізму.

Література:

1. Амбросов В. Механизмы эффективного функционирования агроформирований / В. Амбросов, Т. Маренич // Экономика Украины. — 2006. — № 6. — С. 60—66.

2. Габор В.С. Формування механізму ефективного господарювання сільськогосподарських підприємств регіону: автореферат дисертації кандидата економічних наук: 08.00.04 / В.С. Габор // Миколаївський державний аграрний університет. — Миколаїв, 2009. — 19 с.

3. Грещак М.Г. Внутрішній економічний механізм підприємства: навч. посібник / М.Г. Грещак, О.М. Гребешкова, О.С. Коцюба та ін. // За ред. М.Г. Грещака. — К.: КНЕУ, 2001. — 228 с.

4. Дикань В.Л. Економічний механізм підприємства: навчальний посібник / В.Л. Дикань, І.М. Писаревський, Харків: ХФВ "Транспорт України", 2002. — 128 с.

5. Инвестиционные и инновационные процессы в АПК Украины в условиях аграрной реформы: монография / Луганский НАУ; Под ред. В.Г. Ткаченко, В.И. Богачева. — Луганск: Книжковий світ, 2010. — 272 с.

6. Кошкалда І.В. Внутрішній економічний механізм підприємств: конспект лекцій / Кошкалда І.В. та ін. Харківський нац. аграрний університет ім. В.В. Докучаєва. — Х., 2008. — 188 с.

7. Маренич Т.Г. Трансформаційна динаміка та механізми економ. регулювання агроформувань (питання теорії, методології, практики): монографія / Т.Г. Маренич — К.: Ін-т аграр. економіки, 2005. — 453 с.

8. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

9. Саблук П.Т. Економічний механізм АПК у ринковій системі господарювання / П.Т. Саблук // Економіка АПК. — 2007. — № 2. — С. 3—10.

10. Саєнко Г.В. Розвиток економічного механізму агропромислового виробництва / Г.В. Саєнко, І.М. Дмитрієвська // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. — 2005. — № 13. — С. 45—49.

References:

1. Ambrosov, V.Y and Marenich, T.G. (2006), "Mechanisms for the effective functioning of agro formations", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 6, pp. 60—66.

2. Gabor, V. S. (2009), "Formation mechanism of effective management of agricultural enterprises in the region", Ph.D. Thesis, Economics and management enterprises, State Agrarian University of Mykolayiv, Mikolayiv, Ukraine.

3. Greschak, M. G. and Grebeshkova, O.M. (2001), *Vnutrishnij ekonomichnyj mekhanizm pidpryemstva* [The internal mechanism of economic enterprise], KNEU, Kyiv, Ukraine.

4. Dikan, V.L. and Pisarevskiy, I.M. (2002), *Ekonomichnyj mekhanizm pidpryemstva* [The economic mechanism of enterprises], KhFV "Transport Ukrainy", Harkiv, Ukraine.

5. Tkachenko, V.G. and Bogacheva, V.I. (2010), *Investicionnye i innovacionnye processy v APK Ukrainy v uslovijah agrarnoj reform* [Investment and innovation processes in the agricultural sector of Ukraine in the conditions of agrarian reform], *Knyzhkovyj svit*, Lugansk, Ukraine.

6. Koshkalda, I.V. (2008), *Vnutrishnij ekonomichnyj mekhanizm pidpryemstv* [The internal economic mechanism of enterprises], *Kharkivs'kyj nats. ahrarnyj universytet im. V.V. Dokuchaieva*, Harkiv, Ukraine.

7. Marenich, T.G. (2005), *Transformatsijna dynamika ta mekhanizmy ekonom. rehuliuвання ahroformuvan' (pytannia teorii, metodologii, praktyky)* [Transformational dynamics and mechanisms of the economy. regulation of agricultural enterprises (questions of theory, methodology, practice)], *Instytut ahrarnoi ekonomiky*, Harkiv, Ukraine.

8. State Statistics Service of Ukraine (2014), *"Sil's'ke hospodarstvo v Ukraini 2013. Statystychnyj zbirnyk"* [Agriculture of Ukraine 2013. Statistical yearbook], *Derzhkomstat*, Kyiv, Ukraine.

9. Sabluk, P.T. (2007), "Economic mechanism of APC in a market economic system", *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 3—10.

10. Saenko, G.V. and Dmitrievska, I.M. (2005), "The development of the economic mechanism of agroindustrial production", *Ekonomika. Menedzhment. Pidpryemnytstvo*, vol. 13, pp. 45—49.
Стаття надійшла до редакції 22.12.2014 р.